

Çeviribilim ve Dilbilim Bağlamında Türkiye’de Sesli Betimlemenin Yeri ve Önemi

Nilgin Tanış Polat
Ege Üniversitesi

Özet: Sesli betimleme, görsel öğelerin işitsel öğelere dönüştürülmesi yoluyla yapılan bir çeviridir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yeni gelişmekte olan sesli betimleme alanını tanıtmak, getireceği açılımları irdelemek ve somut bir sesli betimleme metni üzerinde bir çözümleme yapmaktır. Bu bağlamda dünyada ve Türkiye’de sesli betimlemenin bir tarihçesi verildikten sonra sesli betimlemenin ne olduğu ve nasıl yapıldığı konularına açıklık getirilerek Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi Sesli Betimleme Ekibi’nin ilk kez betimlemesini yaptığı Umut Aral’ın kısa metrajlı “Çarpışma” adlı filminin sesli betimleme metni dilbilimsel açıdan incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *sesli betimleme, göstergeler arası çeviri, sözdizimi.*

Abstract: Audio description is an additional commentary to describe the essential visual elements for blind and partially sighted people in a video or multimedia product. This study aims at introducing this newly developing area through explicating the insight it offers along with making an analysis on a concrete audio descriptive text. In this respect, after presenting a history, what audio description is and how it is practiced will be elucidated by exploring the audio description text of Umut Aral’s short film “Crash” (“Çarpışma”), first described by Bogazici University Mithat Alam Film Centre Audio Description Group.

1. Giriş

Uygulamalı dilbilim ve çeviribilim alanında çalışan araştırmacıların son yıllarda yoğun bir ilgi gösterdiği sesli betimleme konusu Türkiye’de bilimsel anlamda henüz araştırılmamıştır.¹ Bu durumun başlıca sebebi, sesli betimlemenin ülkemizde ilk defa 2006’da uygulanmış olması ve bu tarihten itibaren yapılan betimleme örneklerinin de hâlâ sınırlı sayıda kalmasıdır. Buna karşın Avrupa ve Amerika’da sesli betimleme çalışmaları 1980’li yıllardan beri yaygın bir şekilde yapılmış ve bilim dünyasında da

göstergeler arası çeviri bağlamında araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yeni gelişmekte olan bu alanı tanıtmak, getireceği açılımları irdelemek ve somut bir sesli betimleme metni üzerinde diğer metin tiplerinden ayıran en önemli özelliğinin sözdizimsel yapısı olması nedeniyle, sözdizimsel yapıların temel alındığı bir çözümleme yapmaktır. Bu bağlamda dünyada ve Türkiye’de sesli betimlemenin bir tarihçesi verildikten sonra sesli betimlemenin ne olduğu ve nasıl yapıldığı konularına açıklık getirilerek Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi Sesli Betimleme Ekibi’nin ilk kez betimlemesini yaptığı Umut Aral’ın kısa metrajlı “Çarpışma” adlı filminin sesli betimleme metni dilbilimsel açıdan incelenecektir.

2. Sesli Betimlemenin Tarihçesi ve Gelişimi

Sesli betimlemenin temelini, görme engelli yakınlarınca çevrelerinde bulunan görsel öğeleri anlatma ilkesi oluşturmaktadır. 1970’lerin ortalarında Amerikalı bilim adamı Prof. Gregory Frazier tanık olduğu bir betimlemenin etkisinde kalarak görsel medyanın görme engellilere nasıl ulaştırılabileceğine yönelik ilk kuramsal çalışmalarda bulunmuş, 1980’lerde yine Amerikalı bir bilim adamı olan August Coppola ile ortak çalışmalar yürüterek çeşitli uygulama alanlarını araştırmış ve Avrupa’da bunu ilk defa 1989 Cannes Film Festivali’nde halka tanıtmıştır (Poethe, 2005:35).

Günümüzde sesli betimlemeli filmler Amerika’da birçok televizyon kanalı tarafından düzenli olarak yayınlanmaktadır. İngiltere’de ise 70’ten fazla tiyatrodaki sesli betimleme olanağı sunulmakla birlikte tüm televizyon kanalları 2013 yılına kadar yayınlarının %10’unu sesli betimleme şeklinde hazırlamakla yükümlüdürler. Sesli betimlemesi yapılmış video ve DVD konusunda geniş bir yelpaze sunan bu ülkede birçok sinema salonu düzenli olarak yeni gösterime giren Hollywood filmlerini kulaklıklar aracılığıyla görme engelli izleyicilerine ulaştırmaktadır. Fransa’da ise gezici bir düzenlekle birçok şehirde sesli betimlemeli filmlerin gösterimi yapılmaktadır. Birçok tiyatro, sesli betimleme için gerekli teknik donanıma sahiptir ve 2000 yılından itibaren sesli betimlemeli filmler Fransa’da da düzenli olarak yayınlanmaktadır (Dosch&Benecke, 2004:7).

Almanya’da ilk sesli betimleme çalışmaları 1989 yılında başlamıştır.² 1993’ten beri “Bayerischer Blindenverband” (Bavyera Görme Engelliler Federasyonu) ve 1995’ten beri “Deutscher Blindenverband” (Alman Görme Engelliler Federasyonu) sesli betimlemenin yaygınlaşması için çalışmalar yapmaktadır. 1997-2000 yılları arasında Alman Görme Engelliler Federasyonu’nun “Hörfilm” (İşitsel Film) Çalışma Grubu, betimlenen filmlerin Berliner Hörbücherei’de (Berlin İşitsel Kitaplar Kütüphanesi) ve Münih’teki kütüphanede ödünç verilmesi konusunda girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca 2001 yılında Deutsche Hörfilm GmbH’nin (Alman İşitsel Film Anonim Şirketi) kurulmasını sağlamıştır. Şirket bu alandaki çalışmaları koordine etmiş, yeni pazarlar

sağlamış ve bunların ardından da çalışmalarını özellikle işitsel film yapımcısı olarak sürdürmüştür. Bugün çeşitli kanallarda düzenli bir şekilde sesli betimlemeli filmler gösterilmektedir. Bunların bir kısmı Deutsche Hörfilm gGmbH tarafından yapılmakta bir kısmı da yayın organları tarafından sesli betimlemeler eklenerek yapılmaktadır.

Türkiye’de ilk sesli betimleme çalışmaları 2006 yılında Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi ile Boğaziçi Engelliler Komisyonu ve Engelsiz Erişim Grubu’nun ortak girişimiyle gönüllü öğrencilerin katılımıyla oluşturulan Sesli Betimleme Grubu tarafından başlatılmıştır. Öncü çalışmaların ülkemizde gönüllü öğrenciler tarafından başlatılması Avrupa ve Amerika’daki tarihsel gelişim göz önünde bulundurulacak olursa dikkat çekicidir.

İlk olarak Umut Aral’ın “Çarpışma” isimli ödüllü kısa filminin sesli betimlemesi yapılmış ve 24 Kasım 2006 tarihindeki galasının ardından Türkiye’nin çeşitli şehirlerinde gösterilmiştir. Bu filmin ardından uzun metrajlı filmlerin sesli betimlemesini yapmaya başlayan Sesli Betimleme Ekibi, Derviş Zaim’in yönettiği “Cenneti Beklerken” için yaptığı sesli betimlemenin, filmin piyasaya sürülecek DVD’sinde “sesli betimleme seçeneği” olarak sunulmasını sağlamıştır.

3. Sesli Betimleme Nedir? Nasıl Uygulanır?

Sesli betimleme, görsel öğelerin tasvir edilmesi yoluyla görme engelli izleyicinin film, televizyon programı, tiyatro oyunu, video oyunu ya da müze sergisi gibi görme odaklı etkinlikleri izleyebilmesi için yapılan çeviriye denir. Bu olgudan hareketle sesli betimleme, 1959’da ilk defa Jakobson (1966 [1959]:233) tarafından bilimsel bir tanımlama çerçevesinde ele alınan göstergeler arası çeviri bağlamında ve *intermedialite* başlığı altında incelenebilir.³

Sesli betimleme, ülkemizde özellikle televizyonun olmadığı, radyonun tek kitle iletişim aracı olduğu dönemde popüler olan radyo tiyatrosuna benzetilebilir, ancak radyo tiyatrosu işitme odaklı olmak üzere üretilir, buna karşın sesli betimleme ile görme engellilere ulaştırılmaya çalışılan filmlerde işitsel ve görsel öğeler iç içedir. Örneğin sesli betimlemesi yapılan bir filmde herhangi bir anlatıcının veya konuşmanın olmadığı sahnelerde görme engelliler için mekan, kişiler ve sessiz gelişen olaylar betimlenerek anlatılmaya çalışılır. Bu şekilde sesli betimleme ile görmeyen izleyiciye işitsel alımlama yoluyla bir aktarım sağlanmaya çalışılır. Bu özellikleriyle sesli betimleme, göstergeler arası çeviri bağlamında araştırmacıların ilgisini çekmektedir.

Bilişsel bilim çerçevesinde görsel algılama sistemi ve dilsel algılama sistemi arasında farklar vardır. Öncelikle görsel bilgileri algılama sırasında zihin, eşzamanlı ve holistik bir bilişsel süreç içerisinde bilgiyi alımlar, dilsel bir algılama sistemi içinde inceleyebileceğimiz sesli betimlemede ise zihin, çizgisel ve ardıl bir süreç içerisinde bilgiyi alımlar (Nöth, 2000:490). Bunun yanı sıra resimler, dilsel metinlerden daha

çabuk alımlanır ve bellekte daha uzun süre korunabilirler; özellikle nesnelerin tanımlanmalarında resimlerin kelimelere göre daha kolay hatırlandığı görülmektedir. Bu yüzden sesli betimleme metinleri Almanya’da oluşturulurken özel bir eğitimden geçen film betimleme uzmanları (Filmbeschreiber) tarafından hazırlanmaktadır.⁴ Kısa ve öz olmasına gayret edilen bu metinlerin oluşumunda görme engelliler ve görme özrü olmayanlar birlikte çalışmaktadırlar. Görmeyen uzman, özellikle ardıl olmayan seslerde görmeyen kişinin neleri algıladığı veya algılayamadığı konusunda fikir verir. Film baştan sona birkaç kez çözümlenmesi yapıldıktan sonra sahneler üzerinde çalışılır. Bu süreçte betimlenen metinlerin kısaltılması büyük bir önem taşımaktadır, çünkü filmde herhangi bir anlatıcının veya konuşmanın olmadığı sahneler kısıtlıdır bu nedenle de ek bilgiler için zaman bakımından pek olanak sunmazlar ve filmin akışının bozulmaması bu eklemelerin nasıl yapıldığıyla doğrudan ilintilidir.

Türkiye’de sesli betimleme çalışmaları,⁵ sadece Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi Sesli Betimle Ekibi tarafından yapılmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi gönüllülük esasına dayalı olarak sesli betimleme çalışmalarını yürüten üyeler özel bir eğitim almadan yurt dışında yapılan örnekleri izleyerek kendilerini geliştirmişlerdir. Metin yazımı, düzeltme, seslendirme, iletişim ve teknik ekip olarak alt gruplara ayrılan ekip, betimlenen filmlerin farklı bölgelerde yaşayan görme engellilere ulaştırılabilmesi için de çeşitli çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çerçevede okul ve sivil toplum kuruluşlarına DVD çoğaltıp göndermekte ve film gösterimlerinin yapılmasını sağlamaktadır.

4. Dilbilimsel bir Çözümleme

Benecke (2007:2), sesli betimleme metinleri oluşturmanın zorluklarını, diller arası çevirinin zorluklarıyla karşılaştırmaktadır. Çalışmasında şu noktalar vurgulanmaktadır:

- *Öznellik sorunu. Örneğin, farklı kişiler filmde farklı detayları “görmektedirler”; tıpkı öğrencilerin yazılı metinleri farklı şekilde anlamış olmaları gibi. Böylelikle, farklı alımlama biçimlerinin diğer insanlar için nasıl şeffaf hale getirilebileceği sorusu gündeme gelmiş olur.*
- *Seçim ve karar alma sorunu. Örneğin, her ayrıntının kaynak metinden hedef metne tam olarak aktarılamadığı çeviri süreçlerinde olduğu gibi bir tiyatro oyununda izleyici tarafından “görülen” her şeyin sesli betimlemeye aktarılamayacağı çok geçmeden anlaşılmıştır. Bu sorun, çeviri ile karşılaştırıldığında uzam ve zaman kısıtlamalarından ötürü sesli betimlemede çok daha ciddi bir biçimde ortaya çıkar. Bu sorun, çeviride ve sesli betimlemede karar verme süreçlerini gerekli kılmıştır.*
- *Olabilecek değişkenler içerisindeki dil seçimi sorunu; bu da hem çeviride hem*

de sesli betimlemede var olan bir sorun olmasına rağmen sesli betimlemede farklı durumlar yüzünden daha yoğun bir biçimde ortaya çıkar (aynı yer).

Benecke (aynı yer) yukarıdaki noktalara dayanarak dil içi çeviriyle ilgili elde edilecek bulguların, diller arası çeviri araştırmalarına da yol gösterebileceğine dikkat çekmektedir. Bu anlamda, bu bölümde, Türkiye’de yapılan ilk sesli betimlemeli film olan “Çarpışma” örneğinde filmin sesli betimleme metni, dilbilimsel bir çözümleme çerçevesinde irdelenecektir.

Sesli betimleme metni, metin tipi olarak betimleyici metin özellikleri taşımaktadır.⁶ Filmlere yönelik yapılan sesli betimleme metinlerinin öncelikli işlevi diğer sesli betimleme metinlerinde olduğu gibi gören izleyiciye sunulanın görmeyen izleyiciye de ulaştırılmasıdır. Bu çerçevede sesli betimleme metinleri görsel olaylar, eylemler, durumlar, mekanlar ve kişiler hakkında görmeyen izleyiciye nesnel bilgi vermeye yönelik yazılı olarak oluşturulurlar ve alıcıya filmdeki görüntülerle eşzamanlı olarak sözlü kayıttan sunulurlar.⁷

Sesli betimlemenin yapısında jeneriğin önemli bir yeri vardır, çünkü sesli betimlemenin başında ve sonunda jeneriğin sesli ifadesi yer alır. Örneğin “Çarpışma” filminin betimlemesi şu sözlerle başlar:

Bu film Turizm ve Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü’nün yardımlarıyla üretilmiştir. “Atlantik” filmin katkılarıyla. (0’-0’9”)

Betimlemenin jenerik dışında kalan bölümleri filmin dramaturjisiyle doğrudan ilintilidir. Diğer betimleme metinlerinden farklı olarak, film için yapılan betimlemelerde, betimlemelerin filmin önüne geçmemesi için konuşmaların olmadığı aralıklarda yapılması gerekmektedir. Bu nedenle betimleme metinleri genelde dağılımı dengeli olmayan parçalardan meydana gelirler ve tematik bir bütünlükten yoksun olurlar.

Filmi betimleyen kişi görsel öğelerin tümünü betimlemek zorunda olmasına rağmen, tümünün konuşmaların olmadığı aralıklarda betimlenmesi çoğu zaman mümkün değildir, bu nedenle kısa aralıklarda yapılan bazı betimleme metinlerinde kullanılan kelimeler açısından seçici olmak gerekir; örneğin toplam süresi 19’46” olan “Çarpışma” filminin ilk 2 dakika 11 saniyesinde herhangi bir konuşmanın geçmemesi ve sahneler arası geçişin çok hızlı olmaması nedeniyle ayrıntılı sayılabilecek bir betimlemeyle aşağıdaki metin kesintisiz bir biçimde verilmektedir:

Hızlı çekimde Haydar Paşa Garı’nın arkasından güneş doğuyor. Yavaş çekimde güneş gözlüklü beyaz takım elbiseli bir adam Bond çantasıyla Meram Ekspresi’nden indi. Etrafına ve elindeki çantaya tedirgin gözlerle baktı, yürümeye başladı. Görüntü dondu. Garın kapısında siyah pantolonlu, beyaz gömleklili başka bir adam ayağıyla sigarayı söndürdü, yeni bir tane yaktı, saatine ve çıkan yolculara baktı. Görüntü dondu. Yavaş çekimde bir adamın

ilerleyen ayakları göründü. Kahverengi deri ceketli ve uzun saçlı bu adam elinde sigarasıyla kadınların çantalarına bakarak sokakta yürüyor. Adam iki kadının yanından geçerken görüntü dondu. Ekranda “KONYA 12 SAAT ÖNCE” yazdı. Bir adam hızla merdivenlerden iniyor. Adam bir kapının önüne geldi. üzerinde takım elbise var, kendine çeki düzen verip içeri girdi. İçerde arkası dönük, kel, yaşlı bir adam oturuyor. Bir kadın bu adama kahve bıraktı ve çıktı. Takım elbiseli adam, yaşlı adamın kulağına birşeyler söyledi. Kahverengi deri ceketli adam yine göründü, yanında yürüyen iki kadının çantalarına baktı, arkalarından yavaşça ilerliyor. Etrafına bakındı, uzakta arabasının önünde gazete okuyan polisi fark etti. Trenden inen çantalı adam trenin yanından etrafını kollayarak yürüyor. Garın kapısındaki adam hala sigara içiyor ve etrafındakilere bakıyor. Çantalı adam yürürken yan tarafta bir polisi fark etti ve yüzünü gizlemeye çalışarak ilerledi. Odadaki yaşlı adam sinirle takım elbiseli adama baktı ve kafasını tutup hızla masaya çarptı. (0'-2'21")

Metinde görüldüğü gibi görüntüdeki teknik ayrıntılar (hızlı çekimde; yavaş çekimde; görüntü dondu); kişilerin giyim kuşamları (güneş gözlüklü beyaz takım elbiseli; siyah pantolonlu, beyaz gömleklili; kahverengi deri ceketli, uzun saçlı) ve vücut dili (tedirgin gözlerle baktı; kendine çeki düzen verip içeri girdi; yüzünü gizlemeye çalışarak ilerledi) ilk dakikalarda henüz konuşmalar başlamadığı için betimlenebilmektedir. Metin, bağdaşıklık açısından incelenecek olursa cümleler arasında dil ekonomisi adına pek çok gönderimsel ilişki⁸ kurulduğu dikkat çekicidir; örneğin “Yavaş çekimde güneş gözlüklü beyaz takım elbiseli *bir adam* Bond çantasıyla Meram Ekspresi’nden indi. Etrafına ve elindeki çantaya tedirgin gözlerle baktı, yürümeye başladı”; “Yavaş çekimde bir adamın ilerleyen ayakları göründü. Kahverengi deri ceketli ve uzun saçlı *bu adam*, elinde sigarasıyla kadınların çantalarına bakarak sokakta yürüyor.”

Yukarıda örneklenen ayrıntılı betimlemeye karşın, “Çarpışma” filminin devamında konuşmalar ardıl bir biçimde gelişmekte ve betimlemeye yer bırakmamaktadır. Bu durum, betimlemelerin çok kısa ve yüzeysel olmasını zorunlu kılmaktadır. Betimleme metninin geneline bakıldığında metnin karmaşık olmayan, bağıntı öğeleri taşımayan kısa cümlelerden oluştuğunu gözlemleyebiliriz; örneğin “Vapur kalkarken uzaktan görünüyor.” (5'14"); “Muşta elinde bıçakla masada oturuyor.” (6'15"); “Tokuşturdukları kadehlerden üçü de içki içiyor.” (7'26"); “Ali paraları neşeyle havaya atıyor.” (7'51"); “Muşta endişeli, sigarasından bir nefes çekiyor.” (8'56"); “Konyalı silah çeken adamlarını durdurdu.” (9'56") vb.

Betimleme metninin parçaları zamansal anlamda birbirine uzak mesafede ise, gönderimsel ilişki açısından da elverişli olmazlar. Bu kısa aralıklarda yapılan betimlemelerin cümle kuruluşlarının dinleyeni zorlamadığı, söz diziminin genelde özne + nesne + yüklem bileşenlerinden oluştuğu gözlemlenebilir; örneğin filmin dönüm noktası sayılan cinayetlerin işlendiği sahneler, betimleme için herhangi bir aralığın bulunmaması nedeniyle 11'03"’de şu sözlerle aktarılmaktadır: “Muşta Cem’i vurdu.” Ardından işlenen ikinci cinayet yine 12'42"’de şu sözlerle betimlenmektedir:

“Konyalı Muşta’yı vurdu.” Filmin en heyecanlı bölümlerinde gerçekleşen cinayetler, konuşmaların ardıl bir biçimde gelişmesi ve betimleme için zaman bırakmaması nedeniyle ancak yüzeysel bir biçimde betimlenebilmektedirler. Bu olgu betimleme metninin özelliklerini belirleyen en önemli ölçütün, konuşmalar arasındaki aralıkların uzunlukları olduğunu göstermektedir. Aralıklar uzadıkça betimleme metinleri de uzun ve ayrıntılı olabilmektedirler ve bundan dolayı kelime seçimini ve cümle yapısını doğrudan etkilemektedirler.

Cümle içinde öğelerin dizilişinin ve cümle yapılarının alımlamada etkili olduğuna Kluckhohn da (2005:59) işaret etmektedir. Metinde özellikle kişilerin nerelere yöneldiği, nerede bulunduğu, nereden ayrıldığını veya uzaklaştığını vurgulamak üzere yer tamlayıcısı (dolaylı tümleç) görevinde olan kelimelerin sık kullanıldığı ve vurgulandığı görülmektedir. Bunun nedeni özellikle sahne değişikliklerinde kısıtlı süre içerisinde diğer bilgilerin yanında mekanla ilgili bilgilerin de verilebilmesinin görmeyen kişinin olayları canlandırabilmesi açısından çok önemli olmasıdır (Seiffert, 2005:68). Aşağıdaki cümleler yer tamlayıcısı öğelerin kullanımını göstermektedir:

Üç adam vapurda ellerinde çay bardaklarıyla oturuyorlar. (5'07")

Üç adam kapıdan girdi. (5'26")

Muşta elinde bıçakla masada oturuyor. (6'14")

Muşta gece deniz kenarında, iskelede bir taşın üzerinde oturmuş sıkıntıyla sigara içiyor. (9'14")

Muşta araba sesinin geldiği yöne baktı, yerinden kalktı. (9'23")

Betimleme metinlerinin en belirgin özelliklerinden biri de metinde geçen kişilerin yani başkahramanların sık sık yinelenmesi zorunluluğudur; zira filmin sonlarına doğru, görmeyen kişi, ses tonundan başkahramanları tanısa da filmin başında kahramanları ve ses tonlarını henüz tanımamaktadır. Ayrıca film süresince sessiz gelişen olaylarda da kişiler hakkında bilgi verilirken zorunlu olarak bir yineleme söz konusu olur. Her ne kadar betimleme metninde kısa cümleler kurulmaya çalışılsa da, bazen kişileri tanımlamaya yönelik kullanılan kelime grupları uzun olabilir. Alıcının, bu kelime gruplarını ve başkahramanları özdeşleştirebilmesi için, bu yinelemeler uzun da olsa metin içerisinde tekrarlanır. Aşağıdaki cümleler yinelenen kelime gruplarına örnek olarak verilebilir:

Kahverengi deri ceketli ve uzun saçlı bu adam elinde sigarasıyla kadınların çantalarına bakarak sokakta yürüyor. (1'08")

Kahverengi deri ceketli adam yine görüldü, yanında yürüyen iki kadının çantalarına baktı. (1'44")

Kahverengi deri ceketli adam hala kadınları takip ediyor. (2'37")

Kahverengi deri ceketli adam polisin telsize döndüğünü fark etti. (2'41")

Kahverengi deri ceketli adam cüzdanı ceketinin cebine attı. (3'10")

Polis araba kapısını kapattı ve kahverengi deri ceketli adamın arkasından koşmaya başladı. (3'22")

Filmin ancak 4'36" saniyesinde kahverengi deri ceketli adamın "Ali" olduğunu öğrenmekteyiz.⁹ Bu yinelemeler metin içi bağıntı için örnek teşkil ederler.

Metin içi bağıntıyı gösteren bir diğer özellik de kullanılan zamandır.¹⁰ Metinde ağırlıklı olarak geçmiş zaman ve şimdiki zamanın kullanıldığı görülmektedir. Bilindiği gibi geçmiş zaman eylemin szn söylendiği andan önce yapıldığını anlatan zamandır, şimdiki zaman ise içinde bulunulan anda olanı veya yapılanı tanımlar. Sesli betimleme metinlerine, filmdeki sahnelerle eř zamanlı olarak kısa szl metinlere dönüştürülmeleri ve alıcının gerçekleşen olayların yeni oluştuğunu bilmesi açısından bakıldığında, bu iki basit zamanlı kullanımın dışına çıkılmaması sesli betimlemenin türü gereği son derece doğaldır.

Sesli betimleme metninde dikkat çeken başka bir konu da eksiltili cmlerinin sıklığıdır. Aşağıda verilen örnekler dil ekonomisi yapmak için kullanılan eksiltili cmleri açıkça göstermektedir:

Karanlık bir yerde. (2'48"); Bıçaklı adam. (4'34"); çantalı adam. (4'35"); Cüzdanı alan adam. (4'37"); Konuşmaya dönüş. (9'49") (10'30"); Cem. (10'10"); Muşta. (10'12"); Ali. (10'15"); Geri dönüş. (10'44"); Cem'in ve Muşta'nın vurulduğu geceye dönüş. (14'37"); Ali'nin silahının iskelede kalması. (14'39")

Betimleme metni oluşturulurken, filmi betimleyen kişi bir yandan görsel öğelerin tümünü betimlemek diğer yandan da filmin sunduğu aralıkları en iyi şekilde değerlendirmek zorundadır. Bu ikilemin, betimleme metninin sözdiziminde ve kelime seçiminde ne derece belirleyici olduğunu yukarıdaki örnekler de açıkça göstermektedir.

Sesli betimlemenin yapısında jeneriğin önemli olduğu yukarıda belirtilmişti. Jeneriğin sesli ifadesi filmin hem başında hem de sonunda yer alır. Jeneriğin seslendirilmesinden sonra da sesli betimlemeyi yapanlar konusunda bilgi verilir ve sesli betimleme metni burada biter. "arpişma" filminin betimlemesi şu sözlerle sona ermektedir:

*Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi Sesli Betimleme Ekibi.
Seslendirenler: Işıl Sönmez, özgü zdemir. Kayıt-montaj: Ersin Maden
(19'37"-19'46")*

5. Sonuç

Sesli betimleme alanına gönül verenlerin girişimleri sonucunda günümüzde yurtdışındaki görme engelliler, film izlemenin dışında televizyon programı, tiyatro

oyunu, sinema filmi, video oyunu ya da müze sergisi gibi görme odaklı etkinliklikleri izleme olanağına da kavuşmuş durumdadırlar. Yasalar çerçevesinde hakları korunan ve yapılan düzenlemelerle bu tip etkinliklerden diğer bireyler gibi yararlanabilen engelliler, sadece bilgiye erişmekle kalmazlar aynı zamanda sosyalleşme olanağı da bulurlar. Ülkemizde ise engelli insanların hâlâ sosyal dışlanmışlık ve ayrımcılıkla karşılaştıkları yadsınamaz bir gerçektir. Ancak Türkiye ile Avrupa Birliği arasında tam üyelik müzakereleri çerçevesinde bu konuyla ilgili gelişmeler beklenmektedir.

Türkiye’de sadece Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi Sesli Betimleme Ekibi sesli betimleme konusunda çalışmalar yapmaktadır, bu nedenle ileride bu alanda profesyonel eğitim almış yetkin kişilere gereksinim duyulacağı açıkça ortadadır. Özellikle de çok yakın bir gelecekte engellilerin ihtiyaçlarını gözeten yeni bir yasa çıktığında işitsel film piyasası aniden canlanacak ve yetişmiş eleman ihtiyacı doğacaktır. Çeviribilim bölümleri bu duruma hazırlıklı olmalıdırlar. Konu bağlamında yapılacak bilimsel yayınlar sesli betimleme filmlerin kalitesini doğrudan etkileyeceğinden bölümlerde uygulanan öğretim ilke ve yöntemleri de büyük önem taşımaktadır ve Avrupa ölçütlerine uygun olarak düzenlenmelidirler.

Notlar

- ¹ “EU High-Level Scientific Conference Serie” kapsamında 2005, 2006 ve 2007’de sunulan bildirler bu durumu açıkça göstermektedir.
- ² Sesli betimlemenin Almanya’daki tarihçesiyle ilgili bilgiler, Dosch ve Benecke’nin “Wenn aus Bildern Worte werden,, isimli eserine dayanılarak verilmiştir.
- ³ Göstergeler arası çeviri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eco (2006:280).
- ⁴ Almanya’da sesli betimlemenin nasıl yapıldığına dair bilgi için bkz. <http://www.hoerfilm.de>
- ⁵ Türkiye’de sesli betimleme konusunda yapılan çalışmalar için bkz. Maden (2007).
- ⁶ Betimleyici metinlerin temel özellikleri için bkz. Günay (2007:244-249).
- ⁷ Yazılı olarak oluşturulan ancak sözlü olarak sunulan metinlerin genel özellikleri için bkz. Adamzik (2004:41-43, 75-77).
- ⁸ Art gönderimsel ve ön gönderimsel ilişki hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eğit (1995) ve Oktar (1997).
- ⁹ Başkahramanların isimlerinin ne zaman betimlemede yer alması gerektiği konusunda ülkeden ülkeye farklılıklar gözlemlenmektedir. Benecke (Dosch&Benecke, 2004:23) İngilizce betimleme metinlerinde kişilerin hemen isimleriyle metinlerde yer aldıklarına dikkat çekmektedir.
- ¹⁰ Kullanılan zaman diliminin metin içi bağıntı için bir özellik teşkil ettiğine dair bkz. Brinker (2001:148).

Kaynakça

- Adamzik, K. (2004). *Textlinguistik. Eine einführende Darstellung*. Tübingen: Niemeyer.
- Benecke, B. (2007). "Audio Description: Phenomena of Information Sequencing". http://www.euroconferences.info/proceedings/2007_Proceedings/2007_Benecke_Bernd.pdf
- Brinker, K. (2001). "Linguistische Textanalyse". *Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: Erich Schmidt.
- Dosch, E./Benecke, B. (2004). "Wenn aus Bildern Wörter werden. Durch Audio-Description zum Hörfilm". Mönih: Tangrintler Medienhaus.
- Eco, U. (2006 [2003]). "Quasi dasselbe mit anderen Wörtern". *Über das Übersetzen*. Mönih/Viyana: Carl Hanser.
- Eğit, Y. (1995). *Deixis und Anaphora. Zur Verwendung der deiktischen und anaphorischen Ausdrücke im Deutschen und Türkischen*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual.
- Jakobson, R. (1966 [1959]). "On Linguistic Aspects of Translation". Brower, R. A. (haz.), *On Translation*. New York: Oxford University Press, s. 232-239.
- Jüngst, H. E. (2005). "Das Bild des Fremden hörbar machen –Vorschläge zur Behandlung von Kulturspezifika im Hörfilm". Fix, U. (haz.), *Hörfilm. Bildkompensation durch Sprache*. Berlin: Erich Schmidt, s. 153-169.
- Kluckhohn, K. (2005). "Informationsstrukturierung als Kompensationsstrategie – Audiodeskription und Syntax." Fix, U. (haz.), *Hörfilm. Bildkompensation durch Sprache*. Berlin: Erich Schmidt, s. 49-65.
- Maden, E. (2007). *Kör Sinema*. Belgesel Film.
- Nöth, W. (2000). "Der Zusammenhang von Text und Bild." Brinker, K./Antos, G./Heinemann, W./Sager, S. F. (haz.), *Text- und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. 1. Halbband. Berlin /New York: de Gruyter, s. 489-496.
- Oktar, L. (1997). "Söylemsel Artgönderim Örüntülerinde İletişimsel Etkenler. *Dilbilim Araştırmaları*. Ankara: Hitit Yayinevi, s. 127-132.
- Poethe, H. (2005). "Audiodeskription-Entstehung und Wesen einer Textsorte." Fix, U. (haz.), *Hörfilm. Bildkompensation durch Sprache*. Berlin: Erich Schmidt, s. 33-48.
- Seiffert, A. (2005). "Räumliches Hören. Eine schemaorientierte Analyse der audiodeskriptiven Darstellung der Handlungsräume." Fix, U. (haz.), *Hörfilm. Bildkompensation durch Sprache*. Berlin: Erich Schmidt, s. 67-86.

Yrd. Doç. Dr. Nilgin Tanış Polat
Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
35100 Bornova, İzmir
nilgin.tanis.polat@ege.edu.tr